

Piotr Skonieczny OP

UNIVERSYTET PAPIESKI ŚW. TOMASZA Z AKWINU ANGELICUM, RZYM

Kim jest proboszcz zakonny? O relacji między przełożonym zakonnym a proboszczem w parafii powierzonej instytutowi zakonnemu

Życie zakonne nie zawsze daje się pogodzić z prowadzeniem parafii. Napięcia występują w szczególności wtedy, kiedy urząd proboszcza oddzielony jest od urzędu przełożonego zakonnego, czego dotyczy niniejszy artykuł. Nie chodzi tylko o konflikty personalne, ale również o rozumienie *tożsamości* proboszcza zakonnego, który przecież jest zakonnikiem¹. Ponadto pojawia się pytanie bardziej fundamentalne o relacje między domem zakonnym (w rozumieniu kan. 608 KPK) a parafią – dwoma różnymi osobami prawnymi. W Kościele w Polsce problem ten dotyczy 667 parafii, tj. ok. 7 proc. parafii ogółem (stan na koniec 2005 roku)².

¹ Przez „proboszcza zakonnego” rozumie się zatem w tym artykule zakonnika, który wykonuje pasterską pieczę nad wiernymi w parafii powierzonej instytutowi zakonnemu, zwanej „parafią zakonną” (por. kan. 520 § 1 *Kodeksu prawa kanonicznego* [dalej: KPK]). Nie chodzi więc o prezbitera zakonnego eksklaustrowanego, który podczas pobytu poza domem zakonnym wykonuje posługę proboszcza w parafii diecezjalnej, ani o takiego prezbitera zakonnego, który żyjąc w domu zakonnym, stale zajmuje się parafią diecezjalną, co ma miejsce np. w diecezjach niemieckich. Zob. V. De Paolis, *De paroeciis institutis religiosis commissis vel committendis*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica” 74 (1985) nr 1-3, s. 410; F. D’Ostilio, *Il parroco religioso. Origine ed evoluzione storica della parrocchia religiosa. Figura giuridica del parroco religioso*, Città del Vaticano 2000, s. 12-13; A. Palmieri, *Parishes Entrusted to the Care of Religious: Starting Afresh from Christ*, [w:] *Canon Law Society of America Proceedings 2002*, Washington DC 2002, s. 212.

² Por. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Wykaz parafii w Polsce 2006*, Warszawa 2006, s. 10-11, http://www.marszal.nazwa.pl/wykaz_parafii/e-kat_parafii.pdf (14.02.2014).

To ogólne zagadnienie przekłada się na szereg pytań szczegółowych, które można pogrupować w trzy podstawowe kwestie. Pierwsza kwestia to pytania o duszpasterstwo; druga kwestia dotyczy instytucji proboszcza zakonnego w strukturze prawnej domu zakonnego; trzecia grupa pytań to zagadnienia majątkowe (proboszcz zakonny jest bowiem organem osoby prawnej, jaką jest parafia, i zarządcą jej dóbr kościelnych)³. Ta ostatnia grupa zostanie pominięta w dalszych rozważaniach. W istocie chodzi bowiem o spór między przełożonym domu zakonnego a proboszczem zakonnym. Specyfika zagadnienia wymaga odesłań do przykładów z prawa własnego instytutu zakonnego, w tym przypadku – dominikańskiego.

Z powyższego widać praktyczne znaczenie tego teoretycznego – zdawałoby się – zagadnienia. Odpowiedź na pytanie o tożsamość proboszcza zakonnego ma duże znaczenie nie tylko dla relacji *ad intra* (w instytucie zakonnym, do czego ogranicza się niniejszy artykuł), ale także dla stosunków *ad extra*, np. wobec parafii czy wobec biskupa diecezjalnego.

Jest ponadto jeszcze inny powód, dla którego należało zająć się tym zagadnieniem – w zasadzie brak jest całościowego ujęcia tego zagadnienia. Kanoniści bowiem traktują o tym problemie marginalnie, często przy okazji komentowania instytucji powierzenia parafii instytutowi zakonnemu – i zasadniczo tego zagadnienia dotyczy cytowana literatura.

3 Pytania o duszpasterstwo to przykładowo: Kto odpowiada i w jakim stopniu za duszpasterstwo: proboszcz czy odpowiedni przełożeni zakonnici? Czy istnieje jakieś duszpasterstwo tylko parafialne, które nie jest klasztorne (np. msze parafialne i klasztorne, grupy parafialne i klasztorne)? Kto odpowiada za porządek mszy, nabożeństw, ich rodzaje i zmiany dokonywane w tych kwestiach itp.? Szczegółowe zagadnienia dotyczące drugiej kwestii to np. Na czym polegają i do czego się ograniczają w domu zakonnym obowiązki proboszcza (jako zakonnika prezentowanego do tego urzędu przez instytut zakonny i jako mianowanego przez biskupa diecezjalnego)? W jakim zakresie proboszcza zakonnego obowiązuje prawo własne jego instytutu, a w jakim nie? Czy przepisy KPK dotyczące proboszcza znoszą prawo własne instytutu zakonnego?

1. Powierzenie parafii instytutowi zakonnemu: od kanonów do zasad organizujących instytucję kanoniczno-prawną

1.1. Rzut oka na ewolucję historyczną instytucji: od *beneficium do communitas*

Historycznie rzecz biorąc, początkowo mnisi i zakony stały z dala od parafii, a nawet w ogóle od pracy duszpasterskiej. Zakonnicy jednak coraz częściej przyjmowali święcenia, brakowało kleru diecezjalnego, a jednocześnie rozwijały się beneficja. To wszystko spowodowało powstanie poglądu o możliwości posługi parafialnej przez zakonników, z zachowaniem władzy własnego przełożonego i biskupa diecezjalnego⁴.

Z drugiej strony, aż do *Vaticanum II*, parafia była rozumiana przedmiotowo, jako beneficjum, czyli źródło dochodu (tu: instytutu zakonnego), a także jako sam kościół parafialny, z którym związana jest opieka duszpasterska⁵. Poprzedni Kodeks stanowił zatem o tzw. inkorporacji pełnej parafii (*unio pleno iure* – kan.

4 Zauważa to Dekret Gracjana (por. c. 19 i c. 36, C. 16, q. 1). Ostatecznie zaś uregulował Sobór Trydencki w XVI wieku (por. sessio XXV de regul., c. 11; sessio XXIV de ref., c. 13). Już wcześniej Sobór Laterański V (1512–1517) zastrzegł biskupom diecezjalnym prawo wizytacji parafii zakonnej w tym wszystkim, co dotyczy duszpasterstwa (Leon X, konst. apost. *Dum intra*, 19 XII 1512, [w:] *Codicis Iuris Canonici Fontes*, ed. P. Gasparri, G. Seredi, t. 1, Romae 1923–1939, s. 125–127, § 3). Zasada ta została wzmocniona i potwierdzona w ustawodawstwie późniejszych papieży, tj. Grzegorza XV (konst. apost. *Inscrutabili*, 5 II 1622, [w:] tamże, t. 1, s. 381–383), Benedykta XIV (konst. apost. *Firmandis*, 6 XI 1744, [w:] tamże, t. 1, s. 855–862; konst. apost. *Cum nuper*, 8 XI 1751, [w:] tamże, t. 2, s. 339–344) i Leona XIII (konst. apost. *Romanos Pontifices*, 8 V 1881, [w:] tamże, t. 3, s. 171–186; konst. apost. *Conditae a Christo*, 8 XII 1900, [w:] tamże, t. 3, s. 562–566). Konsekwentnie, od czasów konstytucji Benedykta XIV *Firmandis* z 1744 roku wskazuje się na „dwuwładzę” wobec proboszcza zakonnego, wobec którego *correctio* może wykonywać tak ordynariusz miejsca, jak i przełożony zakonny. Zob. F. Romita, *De unione paroeciae allorumque entium ecclesiasticorum domui religiosae*, „Monitor Ecclesiasticus” 87 (1963) nr 2–3, s. 323–353; R. Sobański, *Powierzenie parafii zakonnikom wg motu proprio „Ecclesiae Sanctae”*, „Prawo Kanoniczne” 11 (1968) nr 1–2, s. 61–63; F. D’Ostilio, *Il parroco religioso...*, dz. cyt., s. 13–15, przyp. 11, s. 17–28; A. Mendonça, *Entrusting of a Parish to a Religious Institute and Appointment of a Religious Priest as Parish Priest*, „Forum” (Valetta) 16 (2005) nr 1, s. 122–127. Co ciekawe, w rozwoju tego ustawodawstwa można zauważyć ze strony prawa własnego instytutów zakonnych troskę o zachowanie tożsamości zakonnej proboszczów-zakonników, a w ramach ustawodawstwa powszechnego – wzgląd na potrzeby duszpasterskie.

5 Por. F. D’Ostilio, *Il parroco religioso...*, dz. cyt., s. 30.

1425 § 2 KPK 1917), kiedy to instytut zakonny zapewniał proboszcza-zakonnika dla opieki duszpasterskiej wiernych, albo o tzw. inkorporacji częściowej (*unio ad temporalia tantum*) w sytuacji, kiedy wikariuszem parafialnym zostawał kapłan spośród kleru diecezjalnego, prezentowany przez przełożonego zakonnego, z tym, że cały dochód z parafii (beneficjum) przypadał instytutowi zakonnemu⁶.

Z takim „komercyjnym” czy przedmiotowym podejściem do parafii zakonnej zerwał ostatecznie Paweł VI w motu proprio *Ecclesiae Sanctae* z 6 sierpnia 1966 roku, w którym znalazły się przepisy, dotyczące praktyki istniejącej już wcześniej, tj. powierzenia parafii zakonowi (*parocia religiosis concredita*)⁷. W ten sposób parafia nie stanowi więcej źródła dochodu zakonu, lecz jest sposobem zaangażowania zakonników w służbę diecezji⁸.

Sobór Watykański II zmienia też podejście do parafii. Chodzi o wspólnotę wiernych (*communitas christifidelium*) w Kościele partykularnym, a nie o beneficjum (por. kan. 515 § 1 KPK)⁹.

1.2. Obowiązujące źródła prawa

Rezygnacja z systemu beneficjalnego i dostrzeżenie istoty samej parafii przez Sobór Watykański II musiały doprowadzić do zmian w ustawodawstwie kościelnym odnośnie do parafii zakonnej. Kodeks Jana Pawła II z 1983 roku redukuje zatem

6 Zob. R. Sobański, *Powierzenie parafii...*, dz. cyt., s. 63; F. D'Ostilio, *Il parroco religioso...*, dz. cyt., s. 23, 33–34.

7 Por. Paulus VI, Litterae apostolicae Motu proprio datae *Ecclesiae Sanctae* Normae ad quaedam exsequenda ss. Concilii Vaticani II Decreta statuuntur, 6 VIII 1966, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966) nr 11, s. 757–787 (tł. pol. w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, W. Kacprzyk, Lublin 2006, s. 138–155), I, nn. 22–40.

8 Zob. R. Sobański, *Powierzenie parafii...*, dz. cyt., s. 67.

9 Jak to podkreślił znawca przedmiotu kard. F. Coccopalmerio, obecnie przewodniczący Papiejskiej Rady ds. Tekstów Prawnych: „*Paroeciam committere* (kan. 520 § 1) oznacza powierzenie pełnej troski o duszpasterstwo w parafii, tj. przeniesienie na jakiś podmiot uprawnienia i obowiązku pasterskiej troski nad wspólnotą parafialną” (F. Coccopalmerio, *Quaestiones de paroecia in novo Codice (Pars III)*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica” 77 (1988) nr 2, s. 281, cyt. też F. D'Ostilio, *Il parroco religioso...*, dz. cyt., s. 29; tł. na polski własne – P. S.). Ta zmiana w ujęciu parafii jest zasadnicza dla omawianego zagadnienia; por. D. J. Andrés, *De paroeciarum commissione institutis et societatis clericalibus*, „Commentarium pro Religiosis et Missionariis” 67 (1986) nr 1–2, s. 158–158, przyp. 6.

poważnie przepisy dotyczące parafii zakonnych¹⁰. Obecnie zagadnienie to uregulowane jest w kan. 520¹¹, a pośrednio – w odniesieniu do osoby proboszcza zakonnego – w kan. 682, do którego odsyła kan. 523 KPK¹².

Obowiązujący kan. 520 § 1 i 2 KPK wyraźnie stanowi o *commissio paroeciae*. Co więcej, parafia nie jest już więcej powierzana *domowi zakonnemu* (por. kan. 471 § 1 i 1425 § 1 KPK 1917), lecz *instytutowi zakonnemu* (kleryckiemu, rzecz jasna). To powierzenie parafii dokonuje się na podstawie umowy w formie pisemnej między diecezją a instytutem zakonnym, reprezentowanymi odpowiednio przez biskupa diecezjalnego i kompetentnego przełożonego instytutu zakonnego¹³. Proboszcz zakonny jest prezentowany (w rozumieniu kan. 158–163 KPK) do nominacji biskupowi diecezjalnemu przez właściwego przełożonego zakonnego¹⁴. Istnieje

¹⁰ W Kodeksie z 1917 roku parafii zakonnej (lub proboszcza zakonnego) dotyczyły kanony: 452, 454 § 4, 456, 465 § 4, 471 § 4, 472, 476 § 4 i 6, 609, 630, 631, 1425 i 1550.

¹¹ Przepis kan. 520 KPK stanowi w tłumaczeniu polskim: „§ 1. Osoba prawna nie powinna być proboszczem. Jednakże za zgodą kompetentnego przełożonego, biskup diecezjalny, nie zaś administrator diecezji, może powierzyć parafię [*paroeciam committere*] kleryckiemu instytutowi zakonnemu lub kleryckiemu stowarzyszeniu życia apostołskiego, erygując ją nawet w kościele instytutu lub stowarzyszenia, ale na tej zasadzie, że jeden prezbiter będzie proboszczem parafii, albo, w przypadku powierzenia parafii kilku solidarnie, moderatorem, o którym w kan. 517, § 1. § 2. Powierzenie parafii [*paroeciae commissio*], o którym w § 1, może być dokonane na stałe lub na ściśle określony czas. W obydwu przypadkach ma to być uczynione na podstawie pisemnej umowy zawartej pomiędzy biskupem diecezjalnym i kompetentnym przełożonym instytutu lub stowarzyszenia. Obok innych spraw należy w niej wyraźnie i dokładnie określić to, co dotyczy wypełniania posługi, przydzielonych do tego osób oraz spraw ekonomicznych”.

¹² Kanon 682 KPK postanawia: „§ 1. Gdy idzie o nadanie zakonnikowi jakiegoś urzędu kościelnego w diecezji, otrzymuje on nominację od biskupa diecezjalnego, po przedstawieniu kandydata przez kompetentnego przełożonego lub przynajmniej za jego zgodą. § 2. Zakonnik może być usunięty z powierzonego mu stanowiska, tak według uznania kompetentnej władzy, po powiadomieniu przełożonego zakonnego, jak i przez przełożonego, po powiadomieniu nadającego, bez wymagania zgody drugiego”.

¹³ W Księdze Konstytucji i Zarządzeń Braci Zakonu Kaznodziejów [dalej: KKZ] stanowi się o prowincjale za zgodą swej rady, chyba że kapituła prowincjalna postanowiłaby zastrzec te kompetencje dla kapituły prowincjalnej, albo dla rady wikariatu z zatwierdzeniem przez radę prowincji (por. n. 128 § III).

¹⁴ W prawie dominikańskim chodzi o prowincjała, który jednak zgodnie z n. 373, 2° KKZ ma tę prezentację (jak też usunięcie) proboszcza omówić na radzie Prowincji.

swoboda w jego odwołaniu (*ad nutum*) – tak ze strony biskupa diecezjalnego, jak i właściwego przełożonego zakonnego (por. kan. 682 KPK)¹⁵.

Jak z powyższego wynika, obecna regulacja jest zbyt skąpa, by wprost udzielić odpowiedzi na postawione pytania o relacje między proboszczem zakonnym a jego przełożonym. Trzeba zatem dokonać wykładni prawa, opierając się na obowiązujących przepisach, ale i na tradycji kanonicznej, wywodząc z nich zasady prawne.

Pamiętać przy tym trzeba, że tradycja kanoniczna dotyczy interpretacji starego prawa *zawartego* w nowym ustawodawstwie (por. kan. 6 § 2 KPK). Jeżeli chodzi o reglamentację parafii zakonnej, uległa ona poważnym modyfikacjom, nie tylko co do brzmienia przepisów, ale i co do samej koncepcji parafii, o czym była mowa. Stąd odwołanie do tradycji kanonicznej powinno dokonywać się z rozważą.

Nie bez znaczenia też będzie tekst umowy, na podstawie której dokonano się powierzenie parafii zakonowi. Te trzy zatem elementy będą miały znaczenie dla dalszych rozważań: 1. obowiązujące prawo kanoniczne powszechne i prawo własne instytutu zakonnego, ujęte w zasady prawa; 2. tradycja kanoniczna; 3. umowa powierzająca parafię, jakkolwiek postanowienia tejże umowy nie mogą wkraczać w zakres *ad intra*, chroniony przez zasady egzempcji (kan. 591 KPK) i słusznej autonomii instytutów zakonnych (kan. 586 KPK)¹⁶.

¹⁵ Nie stosuje się zatem procedury z kan. 1740-1747 KPK o usuwaniu proboszczów z urzędu; por. B. Primetshofer, *Relacje prawne między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym*, [w:] *Służba i praca*. Materiały II Międzynarodowego Sympozjum Prawa Zakonnego (Lublin, 17-18 X 1994), red. B. W. Zubert, E. Szczot, Lublin 1996, s. 159, 178, przyp. 18. U podstaw kan. 682 KPK leży zasada równości praw biskupa diecezjalnego i przełożonego zakonnego; zob. D. Andrés Gutiérrez, *Relacje prawne między instytutami i zakonnikami a biskupami diecezjalnymi w zakresie pracy duszpasterskiej*, [w:] tamże, s. 53, 75-76.

¹⁶ Odnośnie do zasady słusznej autonomii w języku polskim por. A. Skorupa, *Słuszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele łacińskim*, Kraków 2002, zwłaszcza s. 89-118. Rozróżnienie obu zasad, por. R. Henseler, *Podstawowe refleksje nad stosunkiem Kościoła partykularny – instytuty zakonne*, [w:] *Autonomia zakonów a Kościół partykularny*. Materiały z I Międzynarodowego Sympozjum Prawa Zakonnego, KUŁ Lublin, 5-6 X 1988, red. B. W. Zubert, Lublin 1991, s. 24-28. W świetle tych zasad nie do przyjęcia jest teza R. Sobańskiego, że umowa może „szczegółowo ustalać korelacje obowiązków proboszczowskich i zakonnych” oraz „szczegóły dotyczące stosunku proboszcza zakonnego do przełożonego lokalnego” (por. R. Sobański, *Powierzenie parafii...*, dz. cyt., s. 76).

1.3. W poszukiwaniu zasad organizujących instytucję prawnokanoniczną powierzenia parafii instytutowi zakonnemu

1.3.1. Zasada dobra dusz

W przeciwieństwie do dawnego ujęcia parafii jako beneficjum, z którym zerwał Sobór Watykański II, parafia nie jest już źródłem dochodu instytutu zakonnego, lecz miejscem duszpasterstwa wspólnoty wiernych¹⁷.

Z drugiej strony, to właśnie zasada dobra dusz usprawiedliwia interwencję biskupa diecezjalnego jako pasterza diecezji zgodnie z kan. 678 § 1 i kan. 683 KPK (prawo wizytacji pasterskiej, znane w prawie kanonicznym od początku XVI wieku). Zasada ta najwyraźniej została wyrażona w kan. 1752 KPK jako *salus animarum suprema lex*.

1.3.2. Zasada parafii jako dzieła instytutu zakonnego

Parafię powierza się nie proboszczowi (jak to zazwyczaj się dzieje, biorąc pod uwagę kan. 523 KPK), lecz *instytutowi zakonnemu* (a więc nawet nie domowi zakonnemu), co wynika wprost z kan. 520 § 1 KPK¹⁸.

Taki wyjątek od ogólnej regulacji parafii na rzecz instytutu zakonnego podyktowany jest względem na dobro dusz, o czym była już mowa. Biskup diecezjalny wybiera *instytut zakonny*, gdyż chodzi mu o całe tego instytutu zakonnego bogactwo duchowe i możliwości szerszego oddziaływania duszpasterskiego w diecezji

¹⁷ Prawo dominikańskie ujmuje parafię jako miejsce przepowiadania, czyli realizacji powołania dominikańskiego (por. n. 127 KKZ i Kapituły Generalne Zakonu w Walberbergu [1980] 47, w Rzymie [1983] 39–43 oraz ponownie w Rzymie [2010] 181–184). To kaznodziejstwo i zbawienie dusz są w charyzmacie zakonu (por. n. 1 § II KKZ). Przejęcie parafii dokonuje się właśnie w tym celu, aby ów charyzmat dominikański mógł się rozwinąć.

¹⁸ Zob. F. D'Ostilio, *Il parroco religioso...*, dz. cyt., s. 53, 54. Wydaje się, że brak wyraźnego sformułowania tej zasady, jak też następnej, doprowadził jednego z Autorów do błędnych wniosków odnośnie do „niepodporządkowania proboszcza zakonnego swojemu przełożonemu zakonnemu w ściśle parafialnym zakresie” i do odmówienia przełożonym zakonnym wpływu na sposób prowadzenia duszpasterstwa w parafii; por. Z. Podlecki, *Niektóre aspekty relacji prawnych między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 9 (1999) z. 2, s. 64–65, 66.

(por. kan. 675 § 1 KPK)¹⁹. Argument, by wesprzeć materialnie dany dom zakonny poprzez złączenie z nim parafii jako beneficjum, nie istnieje już bowiem we współczesnym prawie kanonicznym.

Z drugiej jednak strony gdyby parafia miała przeszkadzać w wypełnianiu charyzmatu instytutu zakonnego, należałoby ją zwrócić²⁰.

1.3.3. Zasada „zachowania materii zakonnej”

Z powyższą zasadą, że parafia jest dziełem instytutu zakonnego, a nie poszczególnych zakonników czy nawet samego domu zakonnego, wiąże się zasada „zachowania materii zakonnej”, czyli charakteru zakonnego – tak samego dzieła jako takiego (*opus*), jak i poszczególnych zakonników zaangażowanych w to dzieło (*munus*)²¹.

W rzeczywistości oznacza to, że parafia prowadzona, przykładowo, przez dominikanów ma być – *dominikańska*. Z jednej zatem strony parafia ta ma być nacechowana duchem dominikańskim i dominikańskim stylem duszpasterstwa (por.

¹⁹ Co też znajduje wyraz w umowach (*at the heart of the agreement*), zawieranych przez diecezje USA i Wielkiej Brytanii; por. K. J. Dunn, *The Commitment of a Parish to Religious in the 1983 Code of Canon Law by Means of a Written Agreement*, Romae 1992, s. 167–168, 172–173, 192, 195; A. Palmieri, *Parishes...*, dz. cyt., s. 220–222, 232–239. Podobnie w praktyce rzymskiej; zob. A. Mendonça, *Entrusting...*, dz. cyt., s. 135.

²⁰ Niekiedy prawa własne instytutów zakonnych wprost o tym stanowią. W ustawodawstwie dominikańskim, na przykład, wymaga się od parafii, aby była „prawdziwie dominikańska” jako „znak życia zakonnego” (Akta Kapituły Generalnej w Walberbergu [1980] 47). Stąd zakon powinien przeznaczyć do jej prowadzenia odpowiednią liczbę braci (por. tamże), aby pełnili oni posługę w duchu zakonu (*iuxta spiritum Ordinis*), głosząc doktrynalnie (*praedicatio doctrinalis*) i dbając usilnie o znajomość Pisma Świętego wśród parafian i o piękno liturgii (por. Akta Kapituły Generalnej w Rzymie [1980] 39). Posługa parafialna dominikanów ma być zatem jak najbardziej wspólnotowa (por. Akta Kapituły Generalnej w Rzymie [2010] 183). Brak możliwości, aby dzieło prowadzenia parafii było dziełem wspólnotowym, powinno być rozważone przez prowincjała wraz z radą jako impuls do zmian czy też nawet zrezygnowania z parafii (tamże, n. 184 *a contrario*).

²¹ Rozróżnienie *opus* – *munus*, por. J. Castaño, *Gli istituti di vita consacrata (cann. 573–730)*, Romae 1995, s. 272, 275–277. O obowiązku zachowania właściwego charakteru instytutu w dziele apostołskim zob. J. Łapiński, *Udział zakonów w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 88. O tej zasadzie jako zasadzie sprawiedliwej równowagi (*o justo equilibrio*) zob. V. Mamede, *O convênio entre os bispos diocesanos e os superiores maiores dos institutos religiosos clericais a teor do cânone 520 § 2*, „Comentarium pro Religiosis et Missionariis” 84 (2003) nr 1–4, s. 85–86.

kan. 675 § 1 KPK 1983), wpływającym z solidnego, doktrynalnego studium i Tomaszowego *contemplare et contemplata aliis tradere* (por. kan. 675 § 2 KPK 1983). Z drugiej zaś strony to ma być dzieło całej wspólnoty braci, co wynika nie tylko z charyzmatu dominikańskiego²², ale też – co ciekawsze – także z woli samego ustawodawcy powszechnego (por. kan. 675 § 3 KPK).

Zasada „zachowania materii zakonnej” dotyczy nie tylko prowadzonego przez zakonników dzieła, ale i samych zakonników. Jakakolwiek funkcja (czy nawet urząd) w diecezji nie oznacza, że przestają oni być zakonnikami²³. Cały czas wiąże ich profesja zakonna. Nikt, poza kompetentną władzą kościelną – nie może ich zwolnić z tych ślubów, które złożyli w instytucie zakonnym²⁴.

Zasadę „zachowania materii zakonnej” najlepiej oddaje chyba sam Sobór Watykański II, który umieścił ją bardzo wysoko, bo jako drugą, wśród zasad apostołatu zakonników w diecezji: „Zakonnicy zaś, skierowani do apostołatu zewnętrznego, winni być *przepojeni duchem własnego zakonu i dotrzymywać wierności w zachowaniu reguły oraz uległości wobec własnych przełożonych*, a biskupi niech nie omieszkają nalegać na wypełnienie tego zobowiązania”²⁵.

22 Życie (a zatem i dzieło) *wspólne* braci jest jednym z *substantiale Ordinis*, których nie można ani wyrugować z prawa dominikańskiego, ani zmienić, nie naruszając tym samym samej istoty czy tożsamości zakonu (por. n. 1 § IV i § VIII KKK; A. Gauthier, *Le pouvoir législatif dans l'Ordre des frères Prêcheurs*, „*Studia Canonica*” 4 [1970] nr 1, s. 116). Stąd powierzenie parafii przez biskupa diecezjalnego Zakonowi właśnie w języku dominikańskim nabiera dodatkowego znaczenia, jeszcze bardziej wspólnotowego. Nie ma bowiem takiego dzieła, którego dominikanin by się nie podejmował, a które by nie było także dziełem jego współbraci. O ileż bardziej ta zasada życia wspólnego dotyczy prowadzenia parafii!

23 Nie mogą też stać się „diecezjalni” w sensie utraty własnego *patrimonium* zakonnego i utożsamiania się z duchowieństwem diecezjalnym, gdyż byłoby to sprzeczne z obowiązkiem z kan. 578 KPK; por. B. Szewczul, *Troska Kościoła o zachowanie patrimonium przez instytucje życia konsekrowanego na podstawie dokumentów kościelnych z lat 1917–1996*, Warszawa 2002, s. 245. Taka postawa proboszcza zakonnego nie tylko nie mieściłaby się w „zdrowo rozumianym *patrimonium* instytucji”, ale ponadto byłaby niezgodna z zasadą słusznej autonomii; por. B. W. Zubert, *Apostolstwo zakonników i jego włączenie w ogólną działalność duszpasterską Kościoła partykularnego*, [w:] *Autonomia zakonów...*, dz. cyt., s. 52. Problem zauważa L. Gutiérrez, *Parroquias encomendadas a Religiosos*, „*Confer*” 16 (1977), s. 173, cyt. za: V. Mamede, *O convênio...*, dz. cyt., s. 85.

24 Zob. choćby V. De Paolis, *Schema tipo di convenzione per l'affidamento delle parrocchie ai religiosi*, „*Informationes SCRIS*” 12 (1986), s. 242; B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III: *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytucje życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Lublin 1990, s. 193; F. D'Ostilio, *Il parroco religioso...*, dz. cyt., s. 54.

25 Sobór Watykański II, dekret *Christus Dominus*, 35, 2; kursywa – P. S.

Mając te trzy zasady fundamentalne przed oczyma, które były obecne w ustawodawstwie kościelnym od początku²⁶, można dokonać odpowiedzi na postawione na wstępie pytania, zarysowując, niejako przy okazji, tożsamość proboszcza zakonnego.

2. Proboszcz zakonny jako pasterz własny parafii: pytania o duszpasterstwo

2.1. Zastosowanie zasady *pastor proprius paroeciae* wobec proboszcza zakonnego

Zgodnie z kan. 515 § 1 i kan. 519 KPK proboszcz jest określany jako pasterz własny parafii (*pastor proprius paroeciae*). Zasada ta jednak ulega poważnym ograniczeniom – przynajmniej jeżeli chodzi o sposób tego duszpasterzowania – wobec parafii zakonnych, tj. tych, które zostały powierzone nie proboszczom jako takim, lecz instytutom zakonnym.

W rzeczywistości proboszcz zakonny jest pasterzem własnym parafii zakonnej tylko w niewielkim zakresie. Odnośnie do administrowania sakramentów i sakramentaliów (kan. 528 § 2 oraz kan. 530 KPK), dbanie o katechizację (kan. 528 § 1 KPK), nawiedzanie chorych parafian, wspomaganie tych, którzy znajdują się w potrzebie (kan. 529 KPK) itd. – w całym tym obszarze proboszcz, także ten zakonny, jest pasterzem własnym parafii. On też ma obowiązek sprawowania mszy świętych *pro populo* (kan. 534 KPK), co powinien uwzględnić zakonny zakrystian większy, wyznaczając msze święte do aplikowania przez zakonników. To proboszcz zakonny dba o całą kancelarię parafialną i za nią odpowiada tak wobec własnego przełożonego wyższego, jak i ordynariusza miejsca (kan. 535 KPK).

Do tego jednak zadanie proboszcza zakonnego jako pasterza własnego parafii w zasadzie się ogranicza²⁷.

²⁶ Wynika to z analizy tradycji kanonicznej; por. wyżej punkt 1.1. Rzut oka na ewolucję historyczną instytucji: od *beneficium* do *communitas*.

²⁷ Pełny wykaz zadań proboszcza zakonnego zob. F. D'Ostilio, *Il parroco religioso...*, dz. cyt., s. 57–119.

2.2. Ograniczenie zasady *pastor proprius paroeciae* w parafiach powierzonych instytutom zakonnym

2.2.1. Zobowiązanie do prowadzenia parafii i duszpasterstwa w stylu zakonnym

To *pastor proprius* nie oznacza narzucania swojego stylu duszpasterskiego przez proboszcza zakonnego ani bezkrytycznego konserwowania „stylu diecezjalnego” czy jakiegokolwiek innego zastanego w parafii, która została przekazana instytutowi zakonnemu. Zgodnie bowiem z zasadą parafii jako dzieła instytutu zakonnego, z czym wiąże się też zasada dobra dusz – duszpasterstwo to ma być *zakonne*²⁸, tj. np. dominikańskie czy franciszkańskie, o czym była już wielokrotnie mowa.

Co więcej, proboszcz zakonny jest zobowiązany – i na mocy swojej profesji zakonnej, i na mocy posłania przez biskupa diecezjalnego – do takiego działania, aby duszpasterstwo w parafii zakonnej było coraz bardziej w stylu jego instytutu zakonnego. Powinien zatem dołożyć wszelkich starań, by przekonać duszpasterską radę parafialną i w ogóle parafian do pewnych zmian, mających na celu realizację tego zakonnego stylu prowadzenia pracy duszpasterskiej w parafii.

Błędne jest zatem, czasem pojawiające się w praktyce, a nawet w doktrynie²⁹, twierdzenie, że pewne msze święte czy grupy są parafialne, a inne – klasztorne. Takie przeciwstawienie jest niemożliwe w parafii zakonnej. Należy podkreślić, że nie ma niczego w parafii na przykład dominikańskiej, co nie miałyby być lub jest dominikańskie. Nawet msza święta „parafialna” powinna powoli przybierać rysy „dominikańskie”, np. poprzez jej oprawę czy sposób kaznodziejstwa. Grupy parafialne powinny być prowadzone na sposób dominikański, tj. z zaufaniem do świeckich, w poczuciu odpowiedzialności za parafię i cały Kościół, w pełni wolności dominikańskiej i z zastosowaniem „dominikańskiej demokracji” w sposobie zarządzania tymi grupami.

Trzeba jednocześnie pamiętać, że cały proces „uzakonniania” parafii powierzonej instytutowi zakonnemu może być długi. Wierni nabyli bowiem pewne prawa zwyczajowe, a zwyczaj jest źródłem prawa w Kościele (por. kan. 23–28 KPK). Nie można zatem w tym procesie „uzakonniania” parafii naruszać praw parafian

²⁸ Por. V. De Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, a cura di V. Mosca, Venezia 2010, s. 536. O „podwójnej wierności” (*uma dupla fidelidade*) proboszcza zakonnego – wobec zadania duszpasterskiego i *patrimonium* zakonnego, zob. V. Mamede, *O convênio...*, dz. cyt., s. 89.

²⁹ Taką tezę – zupełnie wyjątkową na tle innych wypowiedzi kanonistycznych, ale też nieuzasadnioną – głosi Z. Podlecki, *Niektóre aspekty...*, dz. cyt., s. 65.

słusznie nabytych przez zwyczaj (tzw. *iura quaesita*). Prawa te pozostają nienaruszone zgodnie z konstytucyjną zasadą wyrażoną w kan. 4 KPK, a wszelka próba zakus na te prawa słusznie nabyte byłaby bezprawna.

2.2.2. Odpowiedzialność instytutu zakonnego a odpowiedzialność proboszcza zakonnego

Konsekwentnie należy stwierdzić, że powierzenie parafii instytutowi zakonnemu oznacza odpowiedzialność tegoż instytutu za prowadzenie tej parafii, niezależnie od tego, kto personalnie będzie sprawował funkcję proboszcza czy wikariusza parafialnego³⁰. Proboszcz zakonny jest odpowiedzialny tylko za właściwe spełnianie zadań (*munera*) czy funkcji (*functiones*) parafialnych³¹, ale już *nie* ponosi odpowiedzialności za *prowadzenie parafii*. „Zadania parafialne” to szereg konkretnych, poszczególnych czynności w parafii, sakramentalnych (zwanych też „funkcjami parafialnymi”) czy administracyjnych lub związanych z zarządaniem dobrami doczesnymi parafii jako osoby prawnej.

Błędne jest zatem, pojawiające się niekiedy, twierdzenie, że to proboszcz zakonny zawsze odpowiada za duszpasterstwo parafialne. To instytut zakonny przejął odpowiedzialność za parafię i to struktury zakonne tę odpowiedzialność realizują na co dzień, zgodnie z postanowieniami prawa własnego³². Proboszcz zakonny nie ma tu żadnych szczególnych kompetencji, gdyż to nie jemu, lecz instytutowi zakonnemu została powierzona parafia, zgodnie z zasadą parafii jako dzieła instytutu zakonnego. Trzeba zauważyć, że już sam sposób powołania zakonnika na ten urząd w diecezji jest inny niż w przypadku prezbitera diecezjalnego: następuje to w wyniku prezentacji przez właściwego przełożonego zakonnego, a nie przez swobodą nominację biskupa diecezjalnego³³.

³⁰ Zob. V. De Paolis, *La vita consacrata...*, dz. cyt., s. 541; K. J. Dunn, *The Commitment...*, dz. cyt., s. 168.

³¹ Takich właśnie *verba legis* używa ustawodawca kościelny w kan. 531 i 530 KPK oraz 291 i 290 § 2 *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich* z 1990 roku. Warto zatem w ten właśnie sposób kwestię tę uregulować w umowie między instytutem zakonnym a diecezją o powierzenie parafii.

³² Tak na przykład w prawie dominikańskim to do kompetencji kapituły konwentualnej pod przewodnictwem przeora należy program duszpasterski i nowe zaangażowania duszpasterskie konwentu (por. n. 311 § 1, 2° oraz § II KKZ).

³³ Por. kan. 523 w zw. z kan. 682 § 1 KPK oraz na podstawie odpowiednich postanowień prawa własnego instytutu zakonnego, np. n. 373, 2° KKZ.

Z pewnością też prowadzenie parafii nie jest odpowiedzialnością osobistą proboszcza zakonnego – tym różni się on od proboszcza diecezjalnego. Proboszcz zakonny odpowiada przed biskupem diecezjalnym tylko za spełnianie zadań czy funkcji parafialnych, ale nie za prowadzenie powierzonej parafii. W praktyce zatem proboszcz zakonny będzie odpowiadał przez ordynariuszem miejsca za, na przykład, złe prowadzenie ksiąg parafialnych czy nieobsadzenie lekcji religii w szkołach na terenie parafii, ale już nie za model duszpasterski parafii.

2.2.3. Odpowiedzialność za liturgię

Zgodnie z zasadą parafii jako dzieła instytutu zakonnego za liturgię w kościele odpowiada instytut zakonny (tj. *de facto* odpowiedni oficjaliści zakonni według prawa własnego instytutu).

Jednak przepisy Kodeksu z 1983 roku nie są spójne, gdyż są dostosowane tylko do koncepcji parafii diecezjalnej. Obecnie Kodeks łaciński stanowi zatem, że: „Proboszcz, pod władzą biskupa diecezjalnego, winien kierować liturgią w swojej parafii i czuwać nad tym, by nie wkradły się do niej nadużycia” (kan. 528 § 2, część trzecia *in fine*). Wydaje się, że najroztropniejsza wykładania tego przepisu polegałaby na pozostawieniu kompetencji domu zakonnego w zakresie pozytywnym, tj. modyfikowania liturgii w parafii zakonnej. Natomiast w zakresie negatywnym, tj. reagowania na nadużycia w liturgii, proboszcz zakonny – z podwójnego tytułu: jako współbrat i jako proboszcz – powinien informować swojego przełożonego zakonnego³⁴.

2.3. Kompromis odnośnie do kościoła

2.3.1. Podział funkcji liturgicznych: wspólnota parafii i domu zakonnego

Z wyżej przyjętą odpowiedzialnością instytutu zakonnego za liturgię w parafii wiąże się zagadnienie podziału funkcji liturgicznych w kościele, który równocześnie

³⁴ Inaczej, tj. za możliwością odwołania do biskupa diecezjalnego, por. Z. Podlecki, *Niektóre aspekty...*, dz. cyt., s. 66. Teżę taką jednak trzeba odrzucić jako naruszającą zasadę egzempcji z kan. 591 KPK czy też zasadę słusznej autonomii z kan. 586 KPK.

jest parafialny i zakonny. Zgodnie z tradycją kanoniczną funkcje parafialne przypadają proboszczowi zakonnemu, a funkcje zakonne – przełożonemu zakonnemu³⁵.

W ten sposób do proboszcza zakonnego należałoby sprawowanie: mszy świętej, tzw. sumy niedzielnej (por. kan. 530, 7° KPK), uroczystości świętych i patronów danej parafii czy miejsca, uroczystości odpustowej (patrona danego kościoła), świąt stowarzyszeń i bractw działających przy parafii bądź w diecezji, innych mszy świętych czy obrzędów, które ze względu na dobro duchowe parafian powinny być odprawione przez proboszcza, nabożeństw błagalnych czy ekspiacyjnych zarządzonych przez Stolicę Świętą, Konferencję Episkopatu czy biskupa diecezjalnego w diecezji. Jeżeli procesja ma charakter uroczystości parafialnej, powinien prowadzić ją proboszcz, a nie przełożony zakonny³⁶.

Natomiast przełożonemu zakonnemu przypadałoby sprawowanie mszy świętych i nabożeństw z okazji uroczystości czy świąt zakonnych, jak np. w uroczystości założyciela instytutu zakonnego oraz święta innych patronów zakonnych, uroczyste sprawowanie (zakonnej) liturgii godzin i innych nabożeństw domu zakonnego, nabożeństw typowo zakonnych niemających tradycji parafialnej, świąt i czynności liturgicznych przepisanych przez kapitułę generalną czy prowincjalną lub innych właściwych przełożonych, świąt trzeciego zakonu i innych stowarzyszeń związanych z instytutem zakonnym, mszy świętej konwentalnej, uroczystości złożenia profesji zakonnej itp.

W przypadku funkcji liturgicznych mieszanych (*functiones mixtae*), tj. takich, które należą tak do parafii, jak i do domu zakonnego – między przełożonym zakonnym a proboszczem powinno dojść do porozumienia. Dotyczy to takich uroczystości i świąt, jak np. Triduum Paschalne (jakkolwiek przynajmniej ta część liturgii Wigilii Paschalnej, która związana jest z poświęceniem źródła chrzcielnego, z mocy kan. 530, 6° KPK zarezerwowana jest dla proboszcza), Boże Narodzenie, Dzień Zaduszny, msza święta konwentalna (jeśli pokrywa się z sumą parafialną) itd. Wydaje się, że w tych przypadkach tak przełożony zakonny (lub delegowany

35 Por. A. Larraona, *Consultationes*, „Commentarium pro Religiosis” 2 (1921) nr 6, s. 182–183; C. Delgado, *De relationibus inter parochum religiosum et eius superiores regulares (cum respecto particulari ad ius speciale O.F.M.)*, Romae 1940, s. 88–94.

36 Istnieje co prawda inny pogląd, że uroczyste procesje poza kościołem tylko wtedy prowadzi proboszcz zakonny, kiedy funkcji tych nie wykonuje przełożony zakonny; por. R. Sobański, *Powierzenie parafii...*, dz. cyt., s. 65. Z opinią tą jednak nie można się zgodzić, gdyż jest sprzeczna z zasadą słuszności kanonicznej (por. kan. 19 KPK).

przez niego brat), jak też proboszcz powinni mieć udział w sprawowaniu liturgii. Mądry konsensus będzie jeszcze bardziej wskazywał na fakt, że prowadzenie parafii zakonnej jest dziełem całej wspólnoty zakonnej. Sugerować należy, aby to jednak proboszcz zakonny sprawował liturgię Wigilii Paschalnej, a to ze względu na wyraźne wskazanie ustawodawcy powszechnego w cytowanym wyżej kanonie i z uwagi na to, że to właśnie w czasie tej liturgii, wokół proboszcza, jednoczyć się powinny wszystkie grupy duszpasterskie w parafii³⁷.

Gdyby jednak takiego porozumienia nie udało się wypracować, spór rozstrzyga przełożony zakonny; taka opinia znana jest w literaturze pod rządem Kodeksu z 1917 roku³⁸. Proboszczowi zakonnemu służy prawo rekursu do wyższego przełożonego zakonnego, z zachowaniem postanowień prawa własnego instytutu. Należy bowiem uznać, że chodzi o kwestię ważną, a nie błahą. W każdym razie w takich przypadkach proboszcz zakony nie może odwoływać się do biskupa diecezjalnego, a to ze względu na zasadę słusznej autonomii (kan. 586 KPK).

2.3.2. Porządek dnia w kościele parafialnym i zakonnym

Z powyższymi zagadnieniami pozostaje w związku kwestia porządku mszy świętych i nabożeństw w kościele, ich rodzajów i zmian. Zgodnie z zasadą parafii jako dzieła instytutu zakonnego należy zastosować prawo własne instytutu³⁹. Jednakże w myśl zasady dobra dusz byłoby rozsądne zasięgnięcie zdania parafialnej rady duszpasterskiej, jeżeli taka istnieje w parafii (por. kan. 536 KPK). Co prawda, rada ma tylko głos doradczy (por. § 2 powołanego kanonu), jednak byłoby celowe wpierw wysłuchanie zdania przedstawicieli parafian (w tej czy innej formie), zanim dokonałoby się zmian, które dotyczą przecież także wiernych.

37 Por. Kongregacja Kultu Bożego, List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu Świąt Paschalnych, 16 I 1988, 94, <http://www.kkbids.episkopat.pl/index.php?id=99#id=151> (22.10.2013).

38 Por. C. Delgado, *De relationibus...*, dz. cyt., s. 93.

39 Według prawa dominikańskiego to kapituła konwentu odpowiada za plan dnia konwentu, także w kościele (por. n. 311 § 1, 1° KKZ oraz n. 51 lit. a Statutu Prowincji Polskiej).

2.3.3. Tabernakulum w kościele

Zgodnie z tradycją kanoniczną⁴⁰, biorąc pod uwagę treść obecnego kan. 938 § 5 KPK, klucz do tabernakulum w kościele, który nie jest własnością instytutu zakonnego, powinien posiadać proboszcz zakonny, i to na nim ciąży obowiązek odpowiedniego przechowywania i strzeżenia Najświętszej Eucharystii. Drugi klucz od tabernakulum powinien jednak znajdować się u przełożonego zakonnego i u tego zakonnika, który ma prawo udzielania Wiatyku swoim braciom (por. kan. 911 § 1 KPK). Natomiast w kościołach, będących przedmiotem prawa własności zakonnych osób prawnych (domu czy prowincji zakonnej), za przechowywanie i strzeżenie Najświętszej Eucharystii odpowiadają przełożeni zakonni, a drugi klucz do tabernakulum mają proboszczowie zakonni.

3. Proboszcz-zakonnik: pytanie o instytucję proboszcza w strukturze prawnej domu zakonnego

3.1. Proboszcz zakonny – zawsze zakonnikiem, bez specjalnych praw

Zgodnie z opisaną wyżej zasadą „zachowania materii zakonnej” proboszcz zakonny nie przestaje nigdy być zakonnikiem, kiedy zostaje proboszczem w diecezji⁴¹. Co więcej, zgodnie z Soborem Watykańskim II (por. CD 35) i z kan. 678 § 2 KPK, sami biskupi powinni dbać o „zachowanie materii zakonnej”.

Proboszcz zakonny nie cieszy się zatem taką stabilnością, jak proboszczowie diecezjalni (por. kan. 522, *pars prima* KPK), gdyż – właśnie jako zakonnik – w każdej chwili może być usunięty z tego urzędu tak przez biskupa diecezjalnego, jak i przez właściwego przełożonego zakonnego (por. kan. 682 § 2 KPK).

Zgodnie z tym, o czym była wyżej mowa, proboszcz zakonny podlega całej dyscyplinie zakonnej, a to, że został proboszczem, niczego nie zmienia w jego

⁴⁰ Por. kan. 1415 § 3, 1° i kan. 1269 § 4 KPK z 1917 r.; ponadto zob. C. Delgado, *De relationibus...*, dz. cyt., s. 96–100.

⁴¹ W tradycji prawa dominikańskiego brat-proboszcz pełni tylko *funkcję (munus)*, a nie urząd (*officium*), który sprawuje tylko wobec wiernych i diecezji (por. Konstytucje Gilleta z 1932 roku, n. 791, 1°, 3°, 6°, 7°).

statusie prawnym w instytucie zakonnym⁴². Jest zatem zobowiązany do przestrzegania – bez wyjątków – prawa własnego instytutu, do którego należy po złożeniu profesji wieczystej. To prawo własne nie stoi w sprzeczności z prawem kanonicznym powszechnym⁴³, które go wiąże także w zakresie wykonywania funkcji proboszczowskiej. Sam Kodeks bowiem nakazuje zachowywać dyscyplinę zakonną podczas pełnienia funkcji w diecezji, a ordynariuszowi miejsca – czuwać nad tym przestrzeganiem prawa zakonnego, tj. nad wypełnianiem zasady „zachowania materii zakonnej” (por. kan. 678 § 2 KPK, *pars secunda*)⁴⁴.

42 W Zakonie Dominikanów oznacza to m.in., że brat będący proboszczem jest tylko (aż!) jednym z wielu braci-członków kapituły swojego konwentu i ma taki sam (równy) głos, jak oni na tejże kapitule. Z tego, że jest on proboszczem, nie wynika żadne dodatkowe prawo dla niego, a już z pewnością nie prawo weta. Brat taki ma bowiem tylko te prawa, które mu przyznają ustawy dominikańskie.

43 Tak wyraźnie, por. V. De Paolis, *Schema...*, dz. cyt., s. 245.

44 Nie można, co prawda, wykluczyć pewnych nieuniknionych konfliktów między byciem zakonnikiem a proboszczem. Jako przykład można wskazać sytuację, kiedy dominikanin-proboszcz otrzymuje darowiznę na parafię. Zgodnie z prawem dominikańskim powinien przyjąć ją na rzecz zakonu (por. n. 212 KKZ), ale przestrzegania prawa dominikańskiego nie da się w tym przypadku pogodzić z funkcją proboszcza i w tym zakresie ta właśnie funkcja proboszczowska przeważa nad obowiązkiem zachowywania prawa własnego instytutu zakonnego. Na marginesie należy zauważyć, że gdyby nie było jasne, na czyją rzecz została proboszczowi dominikańskiemu dana ofiara – parafii czy konwentu, należy domniemywać ofiarę na rzecz parafii, a to analogicznie do rozwiązania przyjętego w kan. 510 § 4 KPK; por. V. De Paolis, *Schema...*, dz. cyt., s. 252; B. Primetshofer, *Relacje...*, dz. cyt., s. 167. Nie można jednak twierdzić, że w opisanym wyżej przypadku przepisy Kodeksu znoszą przepisy Konstytucji zakonnych. Zakres obu ustaw jest bowiem odmienny: o ile KKZ adresowane są tylko do dominikanów, o tyle KPK dotyczy wszystkich wiernych. Prawo dominikańskie ma charakter niejako wewnętrzny, natomiast Kodeks w tym zakresie reguluje relacje na zewnątrz wspólnoty zakonnej (wiernych). Te relacje zachodzą na siebie właśnie w momencie wykonywania przez zakonnika apostołstwa (na zewnątrz). W rzeczywistości jednak wszystko jest podporządkowane zasadzie dobra dusz (zob. kan. 1752 KPK), wspieranej zasadą „zachowania materii zakonnej” (por. kan. 678 § 2 KPK, *pars secunda*). Stąd konfliktów można łatwo uniknąć, tym bardziej że co innego jest przedmiotem regulacji kodeksowej, a co innego – zakonnej. Podsumowując, przepisy KPK dotyczące proboszcza nie znoszą przepisów prawa własnego instytutu zakonnego. Z naciskiem trzeba podkreślić, że zakresy obu regulacji są rozłączne, a stąd nie pozostają w relacji sprzeczności czy wykluczania. Rzadkie zaś przypadki zachodzenia na siebie zakresów ustawowych łatwo poddają się interpretacji, która unika jakichkolwiek sprzeczności.

3.2. Proboszcz zakonny to nie przełożony

Jeżeli proboszcz zakonny otrzymał zakonników do pomocy (jako wikariuszy parafialnych), to przez ten sam fakt, że jest proboszczem, nie staje się on ich przełożonym. Więcej, jedynym prawnym przełożonym tychże zakonników jest przełożony wskazany przez prawo własne instytutu zakonnego, i nikt inny tej władzy nad nimi uzurpować sobie nie może (por. kan. 596 § 1 i 617 KPK).

Praktycznie może to proboszczowi zakonnemu utrudniać wykonywanie swojej funkcji. Stąd warto, aby właściwy przełożony zakonny rozważył możliwość delegowania swojej władzy w tym zakresie parafialnym na brata-proboszcza, zachowując postanowienia prawa własnego⁴⁵.

3.3. Proboszcz – na zewnątrz, brat – wewnątrz

Wobec parafian – i tylko wobec nich – proboszcz zakonny (i tylko on, a nie na przykład przełożony domu zakonnego) jest pasterzem własnym (por. kan. 515 § 1 i kan. 519 KPK). Stąd proboszcz zakonny nie może wykonywać żadnych ze swoich uprawnień proboszczowskich wobec braci w domu zakonnym (np. nie dyspensuje ich od obowiązku zachowania dnia świątecznego czy dnia pokuty z kan. 1245 KPK)⁴⁶. Nie ma on bowiem żadnej władzy w stosunku wewnętrznym (w domu zakonnym) wobec współbraci jako proboszcz, a funkcję tę spełnia jedynie *na zewnątrz*, wobec wiernych, parafian, będąc *dla nich* proboszczem. Bardziej obrazowo można stwierdzić, że w domu zakonnym proboszcz-zakonnik jest jednym z braci, a poza domem zakonnym – dla wiernych – proboszczem.

Może się zdarzyć, że jakaś decyzja organów władzy instytutu zakonnego (przełożonego, rady czy kapituły domu zakonnego) będzie sprzeczna z interesem bądź też wprost będzie naruszała prawa (np. zwyczajowe) parafii, którą reprezentuje proboszcz zakonny. W takim wypadku proboszcz zakonny może posłużyć się zwykłymi środkami odwoławczymi według postanowień prawa własnego instytutu⁴⁷.

⁴⁵ Te zaś mogą być niechętne takiej delegacji na stałe (np. w prawie dominikańskim, por. zarządzenie Kapituły Generalnej w Tallaght [1971] 163).

⁴⁶ Tak pod rządem kan. 1245 KPK 1917, jakkolwiek w oparciu o egzempcję, zob. A. Larrona, *De potestate paroeciali realte ad Religiosos*, „Commentarium pro Religiosis” 8 (1927) nr 1–2, s. 36–41.

⁴⁷ Przykładowo w prawie dominikańskim: jeżeli chodzi o dekrety przeora, to służy proboszczowi rekurs do prowincjała, z zachowaniem procedury administracyjnej w kan. 1732–1739 KPK

Wnioski: od proboszcza zakonnego do moderatora?

1. Proboszcz zakonny jest tym zakonnikiem, który w imieniu i na rzecz swego instytutu wypełnia pewną funkcję, realizując w ten sposób swoje powołanie zakonne. Pozostaje on zakonnikiem w całym tego słowa znaczeniu; to cała jego tożsamość. Zgodnie z zasadą „zachowania materii zakonnej” związany jest prawem własnym instytutu, ma się podporządkować prawnym przełożonym zakonnym, prosić ich o stosowne pozwolenia. Wobec parafian jest proboszczem, z braćmi – bratem takim, jak inni. Jego sytuacja jest o tyle trudna, że oprócz posłuszeństwa przełożonym zakonnym, podlega on – ale tylko w zakresie duszpasterstwa, publicznego kultu Bożego w parafii i innych dzieł apostołskich – ordynariuszowi miejsca (por. kan. 678 KPK). Może zatem zdarzyć się sytuacja, że za błędy braci to on będzie odpowiadał przed ordynariuszem miejsca, jakkolwiek osobistej winy nie będzie ponosił.

2. Od dawna zauważa się w literaturze, że nie zawsze szczęśliwe jest rozdzielanie funkcji proboszcza i przełożonego w małym domu zakonnym⁴⁸. Dotyczy to w szczególności takich domów zakonnych, w których wszyscy bracia są zaangażowani w duszpasterstwie parafialnym i gdzie wikariusz parafialny jest jednocześnie przełożonym zakonnym proboszcza.

Rozdzielenie tych funkcji ma sens w dużych konwentach, kiedy nie do pogodzenia jest pełnienie obu funkcji, tak że ich połączenie jest ze szkodą albo dla parafii, albo dla konwentu⁴⁹. Ponadto wskazany jest rozdział obu funkcji, kiedy

(por. n. 22 KKZ). Natomiast w przypadku uchwały rady czy kapituły konwentu należy odnieść się do rady Prowincji w trybie n. 373, 4° KKZ, aby ta taką uchwałę zniosła.

48 Por. R. Sobański, *Powierzenie parafii...*, dz. cyt., s. 77; V. De Paolis, *Vita religiosa e parrocchia. Criteri giuridici*, [w:] *Vita religiosa e parrocchia*. Atti della XXIV Assemblea Generale CISM, Colleva-lenza (PG) 12-16 Novembre 1984, a cura di Segreteria CISM, Roma 1985, s. 164, 165. Tradycja dominikańska jest awangardowa wobec rozwiązań prawa powszechnego. Od dekretu Św. Kongregacji Zakonów z 28 maja 1715 roku obowiązywał zakaz łączenia urzędów proboszcza i przełożonego domu zakonnego, co obowiązywało aż do Kapituły Generalnej Zakonu Dominikańskiego w Waszyngtonie z 1946 roku (nn. 47-48; por. n. 793, 2° Konstytucji Gilleta z 1932 roku). Kapituła w Rzymie w 1955 roku zachowała jednak ten zakaz w konwentach formacji, tak aby przeor mógł w pełni poświęcić się braciom (n. 160). Chodziło zatem o tak duży dom, iż nie byłoby możliwe pogodzenie obowiązków proboszcza i przełożonego przez jedną osobę. Rok po zmianach w prawie dominikańskim, 2 sierpnia 1947 roku Św. Kongregacja Zakonów i Soboru wydały wspólnie odpowiedź (*Romana et aliarum*, Prot. N. 3650/47), według której wypadało, aby przełożony domu zakonnego, przy którym była parafia, był zarazem proboszczem (tekst odpowiedzi cytuje F. Romita, *De unione...*, dz. cyt., s. 434).

49 Por. R. Sobański, *Powierzenie parafii...*, dz. cyt., s. 77.

bracia z konwentu zaangażowani są w inne, nie-parafialne dzieła, a parafią zajmuje się tylko jeden lub dwóch braci⁵⁰. Rozdział funkcji jest też wskazany przy skomplikowanym zarządzie dobrami parafialnymi. W końcu w kanonistyce podnosi się, że rozdział obu funkcji często jest podyktowany względami personalnymi: nie każdy, kto jest dobrym proboszczem, jest też dobrym przełożonym⁵¹. Trzeba też zauważyć, że urząd (funkcja) proboszcza wymaga pewnej stałości, co jest nie do zapewnienia w przypadku przełożonych zakonnych zmieniających dosyć często, zgodnie z postanowieniami prawa własnego instytutu (por. kan. 624 KPK)⁵². Wówczas połączenie obu funkcji proboszcza i przeora nie byłoby wskazane.

3. Funkcja proboszcza jest w Kodeksie łacińskim z 1983 roku pomyślana przede wszystkim pod kątem warunków diecezji. Funkcja proboszcza w domu zakonnym, oddzielona od przełożonego zakonnego, często może powodować „rozsadzanie” porządku zakonnego, zwłaszcza gdy jest ona błędnie (ale zgodnie z zasadniczym myśleniem kodeksowym czy diecezjalnym) rozumiana. Stąd może warto zastąpić tę funkcję instytucją moderatora, który będzie spełniał funkcje proboszczowskie, ale będzie jednym z wielu braci, którym to braciom wspólnie biskup diecezjalny powierza troskę o parafię.

Instytucję tę przewiduje kan. 517 § 1 KPK, stanowiąc: „Gdzie domagają się tego okoliczności, piecza pasterska o parafię lub kilka parafii równocześnie, może być powierzona wspólnie kilku kapłanom, z zachowaniem jednak normy, że jeden z nich będzie kierował pasterzowaniem, a więc wspólnie podejmowanym działaniem, jako moderator, będąc też za nie odpowiedzialnym wobec biskupa”. Co prawda jest to pewna nowość i w Kościele w Polsce raczej nieznaną, stąd może budzić i lęk przed jej zastosowaniem, i zupełne niezrozumienie. Jakkolwiek przepis wyraźnie stanowi o tej instytucji tylko w sytuacji braku kapłanów, to w literaturze przewiduje się możliwość jej zastosowania właśnie wobec parafii zakonnych, tym bardziej że wspomina się o niej w samym kan. 520 § 1 KPK *in fine*⁵³. Instytucja ta jest bardziej „naturalna” w warunkach parafii zakonnej, która przecież jest powierzana

⁵⁰ Zob. V. De Paolis, *Vita religiosa e parrocchia...*, dz. cyt., s. 165.

⁵¹ Por. tamże, s. 166.

⁵² W prawie dominikańskim na przykład urząd przeora konwentalnego czy przełożonego domu zmienia się co trzy lata z możliwością tylko jednej reelekcji (por. nn. 301 § I i 332 § I KKZ).

⁵³ Por. F. Coccopalmerio, *Quaestiones...*, dz. cyt., s. 284; K. J. Dunn, *The Commitment...*, dz. cyt., s. 169–170.

wspólnocie zakonnej, do której należy kilku braci⁵⁴. Wszyscy oni wtedy odpowiadają solidarnie za dzieło prowadzenia parafii, jakkolwiek tylko jeden z nich jest moderatorem, mianowanym przez biskupa diecezjalnego (por. kan. 542 i 544 KPK). W warunkach polskich taki moderator mógłby nadal nazywać się „proboszczem”.

SUMMARY

Who is a religious pastor? Concerning the relationship between the religious superior and the pastor in a parish entrusted to a religious institute

This article presents the problematic concerning the relationship between the local Superior and the religious pastor in a parish entrusted to a religious institute, when these offices are not held by the same person. The Author presents briefly a historical evaluation of the concept of the religious parish, i.e. the movement from the *beneficium* to the *communitas*. According to the Author there are 3 principles organising this commitment: the salvation of souls, the work (*opus*) of the institute, and the principle of conserving religious identity. Following these principles, the Author expresses his opinion regarding the limitation of the religious pastor as “*pastor proprius paroeciae*”, and emphasises the fact that the religious pastor is first of all a religious, without any special rights in the religious community. Lastly, according to the Author, it would be better for religious life to use the canonical office of moderator rather than that of the pastor (cf can. 517, 1983 CIC 1983).

Keywords: religious pastor, religious parish, local Superior, canon law, parish

BIBLIOGRAFIA

1. Delgado C., *De relationibus inter parochum religiosum et eius superiores regulares (cum respecto particulari ad ius speciale O.F.M.)*, Romae 1940.
2. Dunn K. J., *The Commitment of a Parish to Religious in the 1983 Code of Canon Law by Means of a Written Agreement*, Romae 1992.

54 Zob. F. Coccopalmerio, *Quaestiones...*, dz. cyt., s. 283.

3. Mamede V., *O convênio entre os bispos diocesanos e os superiores maiores dos institutos religiosos clericais a teor do cânone 520 § 2*, „Commentarium pro Religiosis et Missionariis” 84 (2003) nr 1-4, s. 69-106.
4. D’Ostilio F., *Il parroco religioso. Origine ed evoluzione storica della parrocchia religiosa. Figura giuridica del parroco religioso*, Città del Vaticano 2000.
5. Palmieri A., *Parishes Entrusted to the Care of Religious: Starting Afresh from Christ*, [w:] *Canon Law Society of America Proceedings 2002*, Washington DC 2002, s. 209-239.
6. De Paolis V., *De paroeciis institutis religiosis commissis vel committendis*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica” 74 (1985) nr 1-3, s. 389-417.
7. De Paolis V., *Schema tipo di convenzione per l’affidamento delle parrocchie ai religiosi*, „Informationes SCRIS” 12 (1986), s. 133-150, 233-259.
8. De Paolis V., *Vita religiosa e parrocchia. Criteri giuridici*, [w:] *Vita religiosa e parrocchia*. Atti della XXIV Assemblea Generale CISM, Colleva (PG) 12-16 Novembre 1984, a cura di Segreteria CISM, Roma 1985, s. 154-178.
9. Podlecki Z., *Niektóre aspekty relacji prawnych między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 9 (1999) z. 2, s. 61-71.
10. Primetshofer B., *Relacje prawne między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym*, [w:] *Służba i praca. Materiały II Międzynarodowego Sympozjum Prawa Zakonnego* (Lublin, 17-18 X 1994), red. B. W. Zubert, E. Szczot, Lublin 1996, s. 153-189.
11. Sobański R., *Powierzenie parafii zakonnikom wg motu proprio „Ecclesiae Sanctae”*, „Prawo Kanoniczne” 11 (1968) nr 1-2, s. 61-80.